राजवंशी महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था : एक अध्ययन

(झापा जिल्ला, चारपाने गा.वि.स.)

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि तयार पारिएको

शोध-पत्र

प्रस्तुतककर्ता
चन्द्र कला कार्की

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

राजवंशी महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था : एक अध्ययन (झापा जिल्ला, चारपाने गा.वि.स.) चन्द्र कला कार्की २०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा समाज शास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग,

त्रि.वि., कीर्तिपुर

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि मेरो निर्देशन र सुपरीवेक्षणमा चन्द्र कला कार्कीले **राजवंशी महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था : एक अध्ययन (झापा जिल्ला, चारपाने गा.वि.स. वडा नं. ३)** विषयमा यो शोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७३/१२/०९

प्रा. डा. केशवकुमार श्रेष्ठ
शोध निर्देशक
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा समाज शास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग,

त्रि.वि., कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागकी चन्द्रकला कार्कीद्वारा प्रस्तुत **राजवंशी महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था : एक अध्ययन (झापा जिल्ला, चारपाने गा.वि.स. वडा नं. ३)** विषयमा गर्नु भएको यो अध्ययनलाई शोधपत्रको रूपमा स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति :

शोध निर्देशक ....

प्रा.डा. केशवकुमार श्रेष्ठ

बाह्य निरीक्षक ....

विभागीय प्रमुख ....

प्रा.डा. तुल्सीराम पाण्डे

मिति : २०७३/१२/

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत समाजशास्त्र स्नातकोत्तर तहको द्वितीय वर्षको अध्ययन गर्दा अनिवार्य रूपमा लेख्नु पर्ने शोधपत्र हो । यस शोधपत्रमा नेपालमा रहेका विभिन्न जातजातिहरूमध्ये राजवंशी समुदायका महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ । यस समुदायको अध्ययन अनुसन्धान गरी शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा विभिन्न सङ्घसंस्था तथा व्यक्तिहरूले समेत प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउनु भएकोले उहाँहरूप्रति म हृदयदेखि आभार प्रकट गर्दछु ।

श्रद्धेय गुरुहरूको निर्देशन र प्रोत्साहनद्वारा म यो शोधपत्र तयार गर्न सफल भएको छु । यो शोधपत्रको शीर्षकअनुसार वास्तविक र यथार्थ रूपमा तयार पार्ने क्रममा आफ्नो अमूल्य र व्यस्त समय दिनु हुने त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागका आदरणीय सुपरिवेक्षक प्रा.डा. केशवकुमार श्रेष्ठप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस अध्ययनको सिलसिलामा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने भवानी प्रसाद राजवंशी, पुष्पा कार्की, मोहन भण्डारी, प्रवीण राजवंशी र सुधा बानिया (राजवंशी) का साथै चारपाने गाउँ विकास समितिका कर्मचारीहरू, तथ्याङ्क, विभाग विराटनगरका कर्मचारीहरू, केन्द्रीय पुस्तकालयका पुस्तक लेख, रचनाहरू अध्ययन गर्न दिने त्यहाँका कर्मचारीहरूप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै शोधपत्रको प्रतिवेदन कम्प्युटर टाइप गरी सहयोग गरी दिनु हुने युनिभर्सल फोटो कपी एण्ड कम्प्युटर सेन्टर कीर्तिपुरका सुभाष खत्रीप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछ ।

अन्ततः यस प्रतिवेदनले राजवंशी जातिको अध्ययन गर्न चाहने जो कोहीलाई पनि सहयोग पुऱ्याउन सक्ने छ भन्ने विश्वास लिएको छु । धन्यवाद !

चन्द्रकला कार्की

स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषय-सूची

	पृष्ठ सङ्ख्या
अध्याय : एक	
परिचय	
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.१.१ राजवंशी जातिको वर्गीकरण	४
१.२ राजवंशी जातिको वर्गीकरण	५
१.३ अध्ययन समस्याको प्रस्तुति	६
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	६
१.५ अध्ययनको मह□व एवं सान्दर्भिकता	७
१.६ अध्ययनको संगठन	
अध्याय : दुई	
सम्बन्धित साहित्यको अध्ययन	
२.१ जातिगत अध्ययन	९
२.२ बसोवास र प्राचिनता सम्बन्धी अध्ययन	१०
२.३ सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाको अध्ययन	११
अध्याय : तिन	
अनुसन्धान विधि	
३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनोट	१३
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	१३
३.३ तथ्याङ्कको स्रोत	१३
३.३.१ प्राथमिक तथ्याङ्क	१३
३.३.२ द्वितीयक तथ्याङ्क	१४
३.४ तथ्याङ्क समग्रता तथा छनोट विधिहरू	१४
३.५ तथ्याङ्क संकलन विधि	१४
३.५.१ अवलोकन	१४

३.५.२ प्रश्नावली १५

३.५.३ अन्तर्वार्ता १५

३.६ तथ्याङ्कको विश्लेषण एवं प्रस्तुति १५

३.७ अध्ययनको सीमा १६

अध्याय : चार

अध्ययन भित्रको भौगोलिक अवस्था

४.१ झापा जिल्लाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि १७

४.२ झापा जिल्ला र चारपाने गा.वि.स. १७

४.२.१ उमेरको हिसाबले गा.वि.स. को जनसंख्या १८

४.३ झापा जिल्लोको नामकरण १९

४.४ झापा जिल्लाको हावापानी २०

४.५ राजवंशी जातिको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि २०

४.५.१ भाषा २४

४.५.२ धर्म २५

४.५.३ देवीदेवता २६

४.५.४ स्वास्थ्य सेवा २७

४.५.५ पिउने पानी २७

४.५.६ सञ्चार २७

४.५.७ पेसा २७

४.५.८ माटो २८

अध्याय : पाँच

सामाजिक स्थिति

५.१ समुदायिको संरचना २९

५.२ घरको संरचना २९

५.३ जनसाङ्ख्किीय विशेषता ३०

५.३.१ जातिय संरचना ३०

५.३.२ पारिवारिक संरचना ३२
५.३.३ शैक्षिक स्थिति ३४
५.४ आर्थिक स्थिति ३४
५.४.१ राजवंशीहरूको मुख्य पेसा ३५
५.४.२ भू-स्वामित्वको स्थिति ३७
५.४.३ वार्षिक कूल कृषि उत्पादन ३८
५.४.४ पशुपालनको स्थिति ३९
५.४.५ पारिवारिक प्रकृति ४०
५.४.६ बाली उत्पादनमा महिलाको भूमिका ४१
५.४.७ सरसफाई र घरको व्यवस्थापनमा महिला पुरुष सहयोगिता ४३
५.४.८ आर्थिक क्षेत्रमा महिलाको सहभागिता ४४
५.५ शैक्षिक स्थिति ४४
५.६ पारिवारिक सम्पत्तिमाथिको नियन्त्रण ४५
५.७ पारिवारिक निर्णय ४६
अध्याय : छ
सारांश तथा निष्कर्ष
६.१ सारांश ४८
६.२ पत्ता लागेका मुख्य कुराहरू ४९
६.३ निष्कर्ष ५१
सन्दर्भ सामग्री
अनुसूची
प्रश्नावली

तालिका सूची

तालिका नं. १: नेपालको जाति तथा जनजातिहरूको जनसङ्ख्या २

तालिका नं. २: उमेरको हिसाबले गा.वि.स.को जनसङ्ख्या १८

तालिका नं. ३: राजवंशीहरूको धार्मिक अवस्थाको विवरण २६

तालिका नं. ४: छनोट गरिएका उत्तरदाताको पेसागत स्थिति २८

तालिका नं. ५: अध्ययन क्षेत्रको जातीय संरचना अध्ययन ३०

तालिका नं. ६: चारपाने गा.वि.स.को वडागत जनसङ्ख्याको स्थिति ३१

तालिका नं. ७: परिवारको संरचना ३३

तालिका नं. ८: छनोट गरिएका उत्तरदाताको परिवारको आकार ३३

तालिका नं. ९ : राजवंशी समुदायको शैक्षिक स्थिति ३४

तालिका नं. १० : उत्तरदाताको आर्थिक स्थिति ३५

तालिका नं. ११: राजवंशीहरूको पेसाको वर्गीकरण ३६

तालिका नं. १२ : उत्तरदाता परिवारहरूको भूमिको वर्गीकरण ३८

तालिका नं. १३ : राजवंशीहरूको वार्षिक कृषि उत्पादन विवरण ३९

तालिका नं. १४: पशुपालनको विवरण ४०

तालिका नं. १५: उत्तरदाताको परिवारको प्रवृत्ति ४१

तालिका नं. १६: छनोट गरिएका परिवारमा बाली उत्पादनमा लैङ्गिक सहभागिता उत्तरदाताको परिवारको प्रवृत्ति ४३

तालिका नं. १७: उत्तरदाताको सरसफाई र घरको व्यवस्थापनमा लैङ्गिक सहभागिता ४३

तालिका नं. १८: उत्तरदाताको परिवारमा पारिवारिक सम्पात्तिमाथिको नियन्त्रण ४६

तालिका नं. १९: उत्तरदाताको पारिवारिक निर्णयमा भूमिका ४७